

Egersund vannverk - Historikk

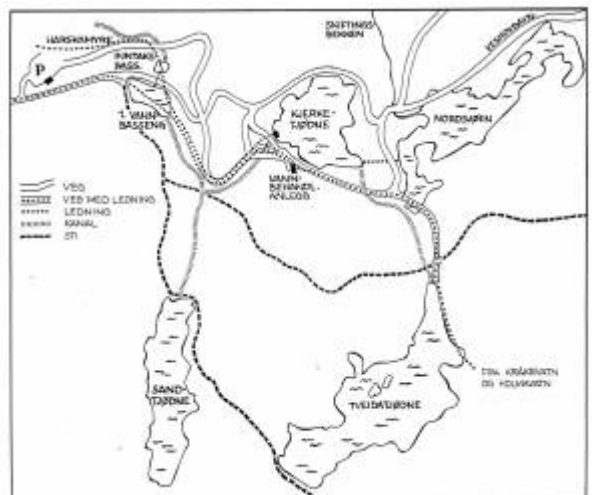
Det første anlegget

Første gang spørsmålet om et vannverk for Egersund ble utredet var i 1861. Det året hadde man den siste av tre større [Bybranner](#) som alle hadde vist at byen verken hadde vann nok eller tilstrekkelig utstyr til å drive effektiv slukking. Daværende Captein og senere Toldkasserer Klingenberg sto for utredningen som konkluderte med at [Tveidatjødne](#) og [Kjerketjødne](#) var velegnet som vannmagasiner.

På det tidspunkt hadde ikke byen råd til å realisere planene, og det gikk hele 10 år før spørsmålet igjen ble luftet. Denne gang var det lensmann Salvesen som tok initiativet, og etter hans forslag oppnevnte bystyret en komité til å se nærmere på saken. Komitéen fikk ikke utrettet stort da den manglet penger til å foreta de nødvendige undersøkelser.

Først i 1875 - året etter at [Samlaget](#) for Brændevinshandel i Egersund hadde blitt opprettet - ble det fart i saken. I møte 20. desember vedtok endelig bystyret at det skulle søkes Kongen om tillatelse til å anlegge vannverk (slik tillatelse var nødvendig etter loven) og bevilget samtidig 200 spesidaler til dekning av planleggingsutgifter.

Stadsingeniør Otto Waitz, Stavanger, ble engasjert til å stå for planleggingen. Han tok utgangspunkt i Klingebergs forslag, som han i hovedtrekkene sa seg enig i. Sammen med [Sandtjødne](#) mente han at Tveidatjødne og Kjerketjødne ville danne store nok magasiner. Ved Tveidatjødne foreslo han at det skulle bygges en demning mot nord, ca. 30 m sør for den demning vi ser i dag. Ved Sandtjødne skulle det bygges en demning ca. 100 m sør for dagens, og Kjerketjødne skulle demmes opp til 2 fot (ca 0,6 m) over den vannstand som var. Utløpene fra tjødnene skulle gjøres så dype som nødvendig og forsynes med damsluser gjort av eikestokker. Fra utløpene skulle vannet føres i åpne, steinsatte [kanaler](#) ned til et [inntaksbasseng](#) som skulle bygges omtrent 400 m nedenfor Kjerketjødne. Fra dette bassenget skulle så vannet føres i en 8-toms støpejernsledning til byen og fordeles videre i et nett av 6- og 4-toms ledninger. Anleggsarbeidet kostnadsberegnet Waitz til 9 400 spesidaler (kr. 37 600). I tillegg kom kostnader til grunnerverv. Planen og kostnadsoverslaget forelå 10. april 1876. Det ble vedtatt av bystyret en måned senere og sendt Kongen med søknad om tillatelse til bygging. Slik tillatelse kom ganske snart, datert 29. juni 1876 og undertegnet av Oskar II. Waitz påtok seg å stå for byggingen også, og nødvendig rørmateriale ble bestilt og bygging igangsatt. Ekspropriasjonskjønn ble holdt 8. august samme år. Utpå våren neste år var anlegget ferdig, og de første abonnenter koblet seg på ledningsnettet 20. mars 1877.

I tillegg til at byen nå ble forsynt med godt drikkevann ga anlegget også en helt ny mulighet til effektiv brannslukking dersom uhellet nok en gang skulle være ute. Det var derfor stort håp om at anlegget kunne bidra til reduserte brannforsikringspremier. Men først måtte det godkjennes av en egen kommisjon oppnevnt av departementet. En slik kommisjon var på befaring i september, og var ikke helt fornøyd med hva den så. Først når Tveidatjødne var hevet ytterligere 2 fot og Sandtjødne

hele 6 fot kunne den noe nølende gå med på å foreslå 20 % reduksjon i forsikringspermieene.

Finansiering

Det hele ble finansiert av Samlaget. Selv om Samlagets hensikt ikke primært var å drive god forretning ble imidlertid overskuddet betydelig. Dette overskuddet ble i stor grad overført til kommunen, ikke bare i form av skatter og avgifter, men også i form av direkte gaver, bl.a. til vannverket. I perioden 1874 - 96 ble mer enn kr. 73 000 av Samlagets overskudd brukt til kommunens vann-, brann- og kloakkvesen.

Problemer

Det gikk ikke lenge før problemene meldte seg. De første vintrene opplevde man at kanalene frøs til og ble fylt med snø slik at vannet ikke ble ført fram til inntaksbassenget som dermed ganske fort gikk tomt. To løsninger ble vurdert: bygging av tak over kanalene og bygging av nytt magasin rett ovenfor inntaksbassenget. Den siste løsningen ble valgt, og 27. juli 1881 ga bystyret klarsignal til bygging av det magasin som ble hetende [Første vannbasseng](#). Bassenget, som kostet 3 000 spdesidaler, rommet 5 700 m³ vann.

Utover i 1880-åra steg vannforbruket, og det ble etter hvert nødvendig å utvide magasinkapasiteten for å kunne forsyne byen i lengre tørkeperioder. Løsningen ble å utvide magasinet i Sandtjødne, fra 11 500 m³ til 34 850 m³. Det skjedde i 1889 ved at det ble bygd to nye demninger ca 100 meter nord for den gamle.

Den første store utvidelse

*De som ikke hadde innlagt vann i huset kunne tappe i offentlige vannposter som her i Gamleveien.
Foto: P. A. Flak/DF (Utsnitt)*

Dette tiltaket var bare som førstehjelp å regne. Allerede året etter fikk [Fr. Feyling](#), som da var Dagkonstabel i brannvesenet, i oppdrag å kartlegge vannverkets bassenger og nedslagsfelt og deretter fikk han i oppdrag å utrede spørsmålet om utvidelse. 12. desember 1894 la Feyling fram sin utredning, hvor han hadde undersøkt to alternative løsninger: 1. Oppdemming av Holmavatn 2 m, Kråkevatn 2 m og Veshovdavatn 0,6 m, med ledning fra Skåraåne til Tveidatjødne. 2. Oppdemming av Tveidatjødne ytterligere 2 m og Sandtjødne 1,5 m. Selv anbefalte han at alt. 1. ble gjennomført.

Det var ikke å vente at en så omfattende sak skulle avgjøres uten videre. Når den kom til behandling i formannskapet 30. mai 1895 ble den utsatt. Samtidig ble det oppnevnt en komité som skulle undersøke saken nærmere. Komitéen fikk fullmakt til å engasjere «en erfaren og teknisk uddannet Mand» til å hjelpe seg, og Stadsingeniør Lange fra Stavanger ble kontaktet. Før han ville gi sin analyse, ønsket han flere opplysninger, noe Feyling fikk i oppdrag å skaffe. Dette arbeidet medførte at Feyling lanserte et nytt alternativ: 3. Oppdemming av et større areal mellom Kjerketjødne og Veshovda.

Langes vurdering var at alt. 3 var det eneste som hadde tilfredsstillende og passende magasin og nedslagsfelt til å mølte framtiden med. Han mente også at det måtte bygges ny overføringsledning fra Inntaksbassenget til byen. I vannverkskomitéen reiste [Th. Nordaas](#) tvil om riktigheten av de kapasitetsberegninger som forelå for alt. 2, og komitéen endte opp med å foreslå gjennomføring av alt. 3 og innkjøp av grunn til alt. 2. Formannskapet var i sin tur enig i dette, og foreslo i tillegg at ny overføringsledning måtte bygges. Bystyret behandlet saken første gang 18. juni 1896. Det var stadig tvil om beregningenes pålitelighet, og saken ble utsatt og sendt tilbake til komitéen med ønske om at Lange eller ing. Zimmer, også han fra Stavanger, skulle gjennomgå planene på nytt. Det endte med at komitéen la fram et nytt alternativ: 2a. Oppdemming av Sandtjødne 1,5 m og Tveidatjødne 2 m og utdyping av dets utløp inntil 3 m, hvilket man mente skulle gi et totalt magasin på 176 000 m³ vann til en kostnad på rundt kr. 6800.

Sandtjødne i dag, sett mot nord. Foto: Per Einar Lædre

Formannskapet var denne gang ikke helt på linje med komitéen, og foreslo en litt annen løsning: oppdemming av Sandtjødne 1,5 m, Tveidatjødne 2 m og utdyping av utløpet med 1 m, samt oppdemming av Kjerketjødne 1 m. Det siste som en begynnelse på gjennomføringen av alt. 3. Dette forslaget bel så enstemmig vedtatt av bystyret 21. august 1896.

Man startet med å lyse ut arbeidet med heving av Sandtjødne på anbud. Anbudene var imidlertid vesentlig høyere enn forutsatt - så høye at det ble besluttet å legge saken fram for bystyret på nytt. En uke før møtet ble det holdt befarings. Kort tid etter befaringsen la Th. Nordaas fram et anbud på de planlagte arbeider på Tveidatjødne og Sandtjødne til en pris av kr. 4 000. I prisen inngikk også utgifter til grunninnløsning. Til møtet ble det også lagt fram et revidert forslag til alt. 3 som bl.a. omfattet 4 m oppdemming av Kjerketjødne.

Det ble en hard debatt når saken på nytt ble behandlet i bystyret 1. oktober. Konklusjonen om hva som skulle gjøres ble imidlertid ikke vesentlig endret. Bystyret holdt fast ved sitt forrige vedtak, men bevilget i tillegg, med 10 mot 8 stemmer, kr. 2 500 til innkjøp av grunn med tanke på utbygging etter det nye alt. 3. Samtidig ble det vedtatt å skrive kontrakt med Nordaas på basis av hans anbud. Arbeidet med å heve Kjerketjødne skulle organiseres av kommunen.

I neste møte, 15. oktober, bevilget bystyret kr. 15 000 til ny 8-toms hovedvannledning til byen. Dermed var det duket for en omfattende utvidelse av både magasin- og leveringskapasiteten. Arbeidene på de tre tjødnene ble utført vinteren 1896/97 og den påfølgende sommer, og det var etter denne utbyggingen de fikk den form de har i dag. Når arbeidene var ferdig, inneholdt byens magasiner 136 000 m³ vann.

Nordsjøprosjektet

Det gikk over 20 år før vannverket for alvor kom på den politiske dagsorden igjen. Fram til 1919 hadde vannforbruket steget jevnt, og da man det året opplevde en nedbørsfattig sommer var grensen nådd. Uten særlig debatt foreslo formannskapet 23. september å føre Skiftingsbekken inn i Kjerketjødne ved å bygge to mindre demninger slik at det ble dannet et lite basseng med vannspeil på høyde med Kjerketjødne. De to vann skulle forbindes med en stikkrenne. Fordelen med prosjektet var ikke at man fikk økt bassengkapasiteten, men at nedslagsfeltet ble tredoblet slik at oppfylling av de berørte bassengene ville gå mye fortere enn før. Bystyret ga klarsignal for gjennomføring av planene 2. oktober. Prosjektet var gjennomført i løpet av våren 1920, og kostet kr. 11 000. [Nordsjøen](#) var skapt. [}] Dette tiltaket var annet ledd (det første var heving av Kjerketjødne 1 m) i gjennomføringen av det alt. 3 som det hadde blitt bevilget midler til grunnkjøp til i 1896. Det siste ledd var å heve Kjerketjødne og Nordsjøen enda 3 m. Diskusjonen om dette var det rette å gjøre fortsatte. Imens steg vannforbruket. Utover i 30-åra steg også arbeidsledigheten.

I 1933 fikk stadsingeniøren i oppdrag å utarbeide et forslag til utvidelse av vannverket. Han var en varm tilhenger av [Nordsjøprosjektet](#), og gikk således i gang med å oppdatere de gamle planene og utarbeide arbeidstegninger, kostnadsoverslag m.v. Prosjektet ble imidlertid igangsatt før planene var ferdige, tvunget fram av den høye arbeidsledigheten vinteren 1934/35. Det første som måtte gjøres, var omlegging av Veshovdaveien. To akkordlag á 20 mann begynte på vegarbeidet rett før jul 1934. En måneds tid senere godkjente bystyret saken og bevilget kr. 5 000 til vegarbeidet. Da ble ytterligere to akkordlag satt i arbeid. Senere ble det bevilget kr. 3 000 ekstra, og vegen ble bygd ferdig, klar til grusing.

Sommeren 1935 ble varm og tørr, og strenge restriksjoner for bruk av vann måtte innføres. Det hastet med å komme videre med utvidelsen. Utpå høsten 1935 var planene endelig klare, og den politiske behandling kunne ta til. Det var fortsatt delte meninger om hva som burde gjøres. Motstanderne av Nordsjøprosjektet fikk et godt argument da det i en vannprøve fra Nordsjøen ble funnet fekale colibakterier. Det betydde at vannet måtte renses før det ble sluppet ut på nettet. Slik rensing var ikke nødvendig om Kråkevattn ble koblet til vannverket. Det endte med at bystyret 4. mai 1936 valgte Nordsjøprosjektet, og vedtok utbygging av vannverket for mer enn kr. 116 000, inklusiv

klorreanseanlegg.

Damstedet som ikke lot seg bruke i Nordsjøprosjektet. Foto: Per Einar Lædre

Før anleggsarbeidene skulle settes i gang ønsket formannskapet å befare de steder det skulle bygges dammer. På denne befaringen kom det fram at de beregninger som var gjort over Nordsjøens nedslagsfelt bare var overslag og ikke nøyaktige beregninger slik formannskap og bystyre hadde trodd. Det ble der og da vedtatt at intet anlegg måtte settes i gang før slike beregninger var utført. Det ble også bestemt at utbyggingsplanene skulle vurderes av ingeniører fra Stavanger.

Det viste seg at det overslag som var gjort for nedslagsfeltet var ganske nøyaktig, og konklusjonen var at det ferdige anlegg ville gi nok vann i et halvt år uten nedbør for en by på 5 000 innbyggere (Egersund hadde på den tiden ca. 3 500 innb.). Ingeniørenes rapport var imidlertid ikke så oppmuntrende. Den konkluderte med at de planlagte demninger neppe kunne bygges fordi fjellet var så sprukket og istykker at det ville by på store vansker å få til tette damsteder. I rapporten ble det anbefalt å foreta nøyaktige grunn- undersøkelser, og dersom slike undersøkelser viste at fjellet var like dårlig langt under overflaten burde man finne en annen måte å skaffe byen vann på. Dette var en stor og uforutsatt hindring som gjorde at entusiasmen for prosjektet sank merkbart.

Når det gjaldt den nye hovedledningen til byen, ble det lagt en 12-toms ledning ved siden av 8-toms ledningen i 1939.

Kråkevatn og Holmavatn

Kråkevatn i 1941. Foto: Osvald Nilsen/DF

Den tyske invasjonen i 1940 førte blant mye annet også til at vannforbruket fikk en brå økning. Det førte til at formannskapet 15. juli 1940 oppnevnte en vannverkskomité som skulle få fortgang i gjennomføringen av utvidelsesplanene. Formannskapet ba kort tid etterpå komitéen om å innhente

anbud på Nordsjøprosjektet etter tidligere vedtatte planer. Det var komitéen ikke villig til, og henviste til de problemer som var påvist. I stedet utredet den på rekordtid planer for overføring av Kråkevatn. Planen ble vedtatt av bystyret 22. august, og nødvendige tillatelser fra departementet forelå 17. september. To uker senere var anlegget påbegynt.

Holmavatn i dag. Foto: Per Einar Lædre

Det man gjorde, var å demme opp Kråkevatn 2 m og legge en 10-toms trerørsledning derfra til Tveidatjødne, en strekning på 1 650 m. Anlegget sto ferdig utpå høsten 1941. Når Kråkevatn var tilkoblet, var det ikke lenger nødvendig å ha Sandtjødne som magasin, og dette fikk derfor status som reservemagasin.

Samtidig ble det inngått avtale med Eigersund herred, som hadde arbeidet for bygge et eget vannverk, om levering av vann. Denne avtalen ble revidert i 1950, og i den anledning forpliktet herredet seg til å overføre vann fra Holmavatn til Kråkevatn. Denne del av avtalen ble imidlertid ikke oppfylt før i 1957, da det ble bygd en 450 m lang tunnell fra Holmavatn mot Kråkevatn. Holmavatn ble samtidig oppdemmet 2 m.

Senere, i 1970, ble Holmavatn hevet 4 m og Kråkevatn 2 m. Dette ga en magasinkapasitet på hele 2,35 mill.m³.

Andre tiltak

Inntakshuset i Kjerketjødne. Foto: Per Einar Lædre

I 1959 ble inntaket flyttet fra inntaksbassenget til Kjerketjødne for å gi økt vanntrykk på nettet - det var store problemer med vannforsyningen på [Husabø](#) og på [Hafsøya](#). Ved den anledning ble både inntaksbassenget og Første vannbasseng frakoblet, men beholdt som reservemagasin.

Den gamle trerørsledningen greide ikke lenger å overføre tilstrekkelige vannmengder etter hvert som vannforbruket steg. Ny ledning fra Kråkevatn til Tveidatjødne ble derfor bygd i 1962/63.

Vannbehandlingsanlegget

Da arbeidet med å sikre tilstrekkelig vann for framtiden var ferdig ble spørsmålet om nytt inntak og behandlingsanlegg tatt opp. I 1971 ble utredningsarbeid satt i gang, og i 1973 gjorde kommunestyret vedtak om bygging av vannbehandlingsanlegg ved Kjerketjødne. Behandlingen skulle bestå av siling, tilsetning av klor for å drepe eventuelle bakterier og tilsetning av kalk for å få opp pH-verdien.

Anlegget sto ferdig sommeren 1975. Inntaket ble flyttet til Tveidatjødne, og Kjerketjødne ble reservemagasin. Det gamle inntaksbassenget og 1. vannbasseng hadde utspilt sin rolle og ble frigitt.

Nye anlegg

Vannbehandlingsanlegget ved Kråkevatn. Foto: Per Einar Lædre

Etter en lengre utrednings- og planleggingsfase ble det i 1992 satt i gang arbeid med nytt vannbehandlingsanlegg og ny overføringsledning fra Kråkevatn til Tveidatjødne. Vannbehandlingen skulle nå bestå av siling, alkalisering gjennom åpent marmorfilter og desinfeksjon ved UV-bestråling. Den nye overføringsledningen skulle være av støpejern, og kobles til den eksisterende inntaksledningen ved Tveidatjødne.

Anlegget var ferdig og ble tatt i bruk 1. november 1993, og dermed hadde ingen av de opprinnelige anlegg lenger noen funksjon i byens vannforsyning.¹⁾

¹⁾

Kilde: Per Einar Lædre: Fra vin til vann. Egersund vannverk 1887 - 1993. Dalane Folkemuseum's årbok nr. 15

© Egersund byhistoriske leksikon
<https://www.dalanefolkemuseum.no/leksikon/>
PDF produsert 27.06.2019 10:35.
Artikkelen kan brukes fritt mot kreditering.

Produsert med støtte fra:
Dalane Folkemuseum
Museumsveien 20, 4373 Egersund
<https://dalanefolkemuseum.no>